

МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫНЫН ОКУУ ЖЕТИШКЕНДИКТЕРИН БААЛООНУН ӨЗГӨЧҮЛҮКТӨРҮ

КАСЫМОВА Г.А.

Окуучулардын окуу жетишкендиктерин аныктоо жана баалоо процессинин маңызына, методдоруна жана түрлөрүнө Ю.К. Бабанский, М.И. Зарецкий, Т.А. Ильина, В.М. Полонскийдин эмгектери, окуу материалын өздөштүрүү деңгээлдерин аныктоого И.Я.Лернер, М.Н. Скаткин, Н.В.Кузьминанын изилдөөлөрү, ал эми баалоонун критерийлерин белгилөөгө В.П.Беспалько, К.О.Корсаков, В.Л. Симоновдун эмгектери арналган. Окумуштуулардын психологиялык- педагогикалык изилдөөлөрүнүн анализи көрсөткөндөй окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоо мугалим тарабынан окуучунун билимди өздөштүрүүдөгү билим, билгичтик жана көндүмдөрүнүн деңгээли билим берүү стандарты жана мектеп программаларында көрсөтүлгөн талаптарга (эталонго) дал келүүсүн текшерүүнүн жыйынтыгы. Ал эми окуучулардын окуу жетишкендиктери катары окуучунун мурунку билим деңгээли менен акыркы окуу деңгээлинин ортосундагы айырма кабыл алынат жана ал окуу процесси жыйынтыгы катары дагы белгиленет. Педагогикалык илимде баалоо-мамлекеттик билим берүү стандартында жана окуу программаларында белгиленген окуучулардын билимине карата коюлган талаптарга жетүү үчүн окуучунун билимди өздөштүрүүдөгү жетишкендик деңгээлин салыштыруу процесси болуп саналат. Демек, баалоо- бул программада белгиленген билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү окуучулардын өздөштүрүү даражасы, ошондой эле мугалимдердин баалоочу кырдаалдары менен аныктоо процесси жана анын жыйынтыгы. Баалоо процесси мугалимдин окуу ишмердүүлүгүн жүргүзүүдө чоң мааниге ээ болот. Анткени, ал окуу процессин өркүндөтүүгө жана окуучулардын ар тараптуу, анын ичинде адеп- ахлактык тарбиялануусуна кызмат кылат. Бирок, баалоо процесси ар бир окуучунун аң сезиминде жогорку беделге ээ болгондо гана өзүнүн негизги ролун жана милдетин аткарат. Тилекке каршы, азыркы учурда баалоо процессинин жүрүшүндөгү бир катар туура эмес ыкмалардын колдонулушу ал процесстин маңызын өзгөртүүдө [1].

2007-окуу жылында Бүткүл дүйнөлүк банктын колдоосу менен «Айылдык билим берүү» проектисинин алкагында Кыргыз республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин тапшырмасы боюнча «Билим берүүдөгү баалоо жана окутуунун методдору Борбору» тарабынан республикадагы жалпы билим берүүчү орто мектептеринде билим сапаты боюнча масштабдуу изилдөө жүргүзгөн. Изилдөөнүн максаты - билим берүү тармагында алгылыктуу иштерди жүргүзүү жана негиздүү чечимдерди кабыл алуу үчүн Кыргызстандагы билим берүүнүн азыркы абалы тууралуу об'ективдүү жана илимий тастыкталгын маалымат алуу болгон [2].

Аталган отчеттун жыйынтыгында жалпы билим берүүчү орто мектептерде окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоо системасына карата төмөндөгүдөй сунуш берилген: «Изменить систему формирующего и итогового оценивания учащихся. Перейти от оценивания для порицания и поощрения к оцениванию как средству мониторинга достижений учащихся и определению учителем проблем обучения, для улучшения взаимодействия между учителем и учащимися, для более эффективного планирования индивидуальной и классной работы на уроках и самостоятельной работы учащихся. В итоговом оценивании измерять не объем фактологических знаний, а концептуальное понимание и степень сформированности необходимых навыков» [2, 176 б.].

Бул изилдөөдө мектеп мугалимдеринин баалоо процессин түшүнүшү, анын өзгөчөлүктөрүн белгилөө жана баалоо шкаласынын маанисин аныктоо максатында социологиялык анализ жүргүзүлдү. Нарын шаарынын №4 Э.Ибраев атындагы, №8 А.Буйлаш уулу атындагы, №7 М.Сыдыков атындагы орто мектептин мугалимдеринин жана

Нарын мамлекеттик университетинин алдындагы Мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу борборунун угуучуларынын арасында анкета жүргүзүлдү. Анкета азыркы баалоо процессинин мүнөздөрү боюнча, мугалимдин ага болгон мамилеси боюнча жыйырма маселени камтыйт. Анкетага жалпы 45 мугалим катышты.

Анкетанын биринчи суроосу төмөндөгүдөй берилген: «Баа окуучунун билими тууралуу мугалимдин гана оюн билдирет». Анкетанын анализи көрсөткөндөй мугалимдердин 27% үлүшү - ооба, баа мугалимдин гана оюу, 69% бөлүгү - баа класстагы окуучулардын дагы оюн билдирет, ал эми 4% үлүшү - бул маселе боюнча оюн ачык берген алган эмес. Ошентип, көпчүлүк мугалимдер баалоо процессине окуучулардын дагы катышуусун жактырышат.

Ал эми «Эгерде окуучу кайсы бир предметтин темасын өздөштүрө албаса, ага мугалим тилекке каршы жардам бере албайт»- деген суроого анкетага катышкан мугалимдердин 29% үлүшү - мугалим жардам бере албай калышы мүмкүн деп билдирсе, 67% бөлүгү - мугалим сөзсүз түрдө жардам берет, ал эми мугалимдердин 4% үлүшү - бул маселе боюнча оюн так беришкен эмес. Демек, мугалимдердин окутуу процессиндеги компетенттүү болуусун баса көрсөтүшкөн.

«Окуучуга мурдагы билимине салыштырмалуу азыркы жетишкендиктеринин жыйынтыгын түшүндүрүш керек»- деген суроого мугалимдердин 96% үлүшү - дайыма түшүндүрүш керек жана 4% бөлүгү - кээ бир учурда түшүндүрүп бериш керек деп жооп беришкен. Ошентип, окутуу процессинде мугалимдин түшүндүрүп берүүсү окуучулардын окуу жетишкендиктеринин өзгөрүүсүнө жана ал жетишкендиктерге окуучунун умтулуусуна стимул болорун белгилешкен.

Төмөндөгү «Окуучунун мурдагы аткарган иштерине караганда, окуучунунун тапшырманы аткаруу учурундагы мугалимдин мактоосу көп жетишкендиктерге алып келет»- деген суроого анкетанын анализи көрсөтүп тургандай мугалимдердин 78% үлүшү - мактоо сөзсүз түрдө жакшы жыйынтык берет дешсе, 14% бөлүгү - мактоо дайыма эле жакшы жыйынтык бере бербейт, ал эми мугалимдердин 8% үлүшү - оюн так билдиришкен эмес. Ошентип, мугалимдердин көпчүлүгү педагогикалык процессте мактоо методунун зор маанисин баса көрсөтүшсө дагы бул маселе боюнча айрым мугалимдердин өз оюн так билдиришпегени бизди ойлондурбай койбойт.

«Предмет боюнча ар кандай жетишкендиктерге ээ болгон окуучуларды салыштыруу зарыл жана ал тарбиялык эффектени берет»- деген суроого мугалимдердин 78% үлүшү - салыштыруу мугалимге күткөн жыйынтыкты берет, 8% бөлүгү - мындай көз карашка каршы экендигин жана 14% үлүшү - берилген суроо боюнча оюн билдиришкен эмес. Демек, окуучуларды окутуу жана тарбиялоодо салыштыруунун тарбиялык мааниси көрсөтүлгөн, ошол эле учурда мугалимдердин 14% үлүшүнүн өз ойлорун бере албагандыгы кабатырландырат.

Ал эми «Тапшырмана аткаруу учурунда окуучунун окуу ишмердүүлүгүн, жана анын чыгармачылыгын дагы баалоо зарыл»- деп берилген суроого анкетанын анализи көрсөткөндөй мугалимдердин 78% үлүшү - сөзсөз түрдө дайыма окуучунун тапшырманы аткаруудагы иш аракетин жана чыгармачыл мамилесин баалоо зарыл, ал эми 22% бөлүгү - айрым учурда гана баалаш керек деп жооп беришкен. Ошентип, окуу процессинде окуучулардын аракетин дагы баалоо аларга стимул берет деп белгилешкен.

Төмөндөгү «Баа аванс караты берилбейт, бааны окуучу өзү эмгектенип алышы керек» - деген суроого анкетага катышкан мугалимдердин 87% үлүшү - окуучу бааны өзү эмгектенип алышы керек дешсе, 9% бөлүгү - баа кээ бир учурда аванс катары да коюлушу керек жана 4% үлүшү - берилген суроо боюнча оюн билдиришкен эмес. Мугалимдер бул суроого жооп берүүдө окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоодо баанын тарбиялык мааниси зор экендигин көрсөтүшкөн.

«Окуучу сабакта жооп берүүдөн баш тартууга укугу жою»- деген суроого анкетанын анализи көрсөткөндөй мугалимдердин 51% үлүшү - окуучу сабак учурунда жооп берүүдөн баш тартууга укугу жок, 22% бөлүгү - окуучу айрым учурларда жооп берүүдөн баш тартса болот жана 27% үлүшү - бул талаш маселе деп жооп беришкен. Демек, окуу процессинде окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоо окуучунун эмоционалдык абалын дагы эске алуу зарыл экендиги белгилүү болсо дагы, мугалимдердин айрым бөлүгү «эркиндикти» туура эместүшүнөрү далил болду.

Ал эми «Окуучунун өзүнүн жана жолдошторунун ишин баалоо билгичтигин окуу процессинде колдонуу зарылбы?» - деген суроого мугалимдердин 42 % үлүшү - окутуу процессинде окуучунун билим баалоо билгичтигин дайыма колдонуу керек жана 58 % бөлүгү - окуучунун баалоо билгичтигин айрым учурда колдонуу керек деп жооп беришкен. Ошентип, окуу процессинде окуучуларга бири- биринин билимин баалоо мүмкүнчүлүгүн берүү белгиленген.

«Баалоо процессинде окуучу тарабынан аткарылган тапшырманын жыйынтыгы гана бааланышы керек»- деген суроого анкетанын анализи көрсөткөндөй мугалимдердин 83% үлүшү- ооба, жыйынтыкка жетишүү- баалоонун объективдүү критерийи, ал эми 13 % - бөлүгү жок, жыйынтык алуунун стандарттык эмес ыкмаларын дага эске алуу зарыл жана 4% үлүшү - берилген суроо боюнча оюн билдиришкен эмес. Демек, баалоо окутуу процессинде жыйынтыкка жетишүү негизги көрсөткүчтөрдүн бири экендигин белгилешкен.

Анкетанын кийинки суроосу «Сабак учурунда окуучунун иш- аракетин баалоодо оң жана терс баалоо бири-бирин толуктап туруусу керек» - деп берилген Анкетага катышкан мугалимдердин 29 % үлүшү -мактоо же болбосо, эскертүүнүн бирине эле көп басым жасоого болбойт жана 71 % бөлүгү - оң баалоо көбүрөөк болушу керек- деп жооп беришкен. Демек, окуу процессиндеги баанын стимул берүүчү ролун баса көрсөтүшкөн.

Ал эми «Окуучу жооп берүүдө өзүнө ишене албаса аны дароо колдоо зарылбы?»- деп берилген суроого мугалимдердин 78 % үлүшү- жооп берүүдө өзүнө ишенбеген окуучуну сөзсүз түрдө дайыма колдоп туруу зарыл, мугалимдердин 13 % бөлүгү -кээ бир учурда гана колдоо керек жана 9 % үлүшү- сурамжылоо учурунда жардам берүүнүн кереги жок — деп белгилешкен. Ошентип, окуу процессинде окуучу дайыма мугалимдин колдоосуна муктаждыгы көрөтүлгөн.

«Сабактагы окуучунун активдүүлүгү жалпы окуу процессинин жыйынтыгын көрсөтө алабы?»- деген суроого мугалимдердин 36% - окуучунун активдүүлүгү менен окуу процессинин жыйынтыгы бири- бири менен байланыштуу дешсе, 13 % бөлүгү - көрсөтмөлүү активдүүлүктү өтө жогору баалоо туура эмес жана 51 % үлүшү- окуу активдүүлүгү менен продуктивдүүлүк дайыма эле дал келе бербейт- деп белгилешкен. Демек, окуучунун сабактагы активдүүлүгү анын билимди толук кабыл алгандыгынын көрсөткүчү эмес, баалоо процессинде жөн гана жыйынтыкты эмес, ага жетишүүдө жалпы ишмердүүлүктү аныктоо зарыл.

Анкететага катышкан мугалимдер «Окуучунун ишин баалоодо анын жыйынтыгына гана көңүл бурбастан, окуучунун ал ишке жумшаган аракетин, эмгегин дагы эске алуу зарыл»- деген суроого мугалимдердин 27 % үлүшү- башталгыч класстарда гана окуучунун аракетин, эмгегин дагы эске алуу керек, 69 % бөлүгү - бардык класстарда эле окуучунун эмгеги жана аракети дага бааланыш керек жана 4% үлүшү -жогорудагы суроо боюнча оюн билдиришкен эмес. Ошентип, окуучулардын окуу жетишкендигин баалоодо баанын тарбиялык маанисине көрсүл блүнгөн.

Ал эми «Азыркы мектептердеги жогорулатып балоого жол берилиши»- деген суроого анкетага катышкан мугалимдердин 13 % үлүшү - окуучунун билимин баалоодо жогорулатып баа коюуга жол берилбеши керек, 27 % бөлүгү- айрым учурда гумандуулукка таянуу менен жол берилет жана 60% үлүшү - аталган маселе боюнча оюн ачык билдиришкен эмес. Демек, окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоодо беш баллдык баалоо шкаласынын мүмкүнчүлүгү чектелгендигин көрсөттү.

«Баалоо процессинде конфликт пайда болсо, мугалим баанын эмне себептен коюлгандыгын ачык түшүндүрүп бериши зарыл»- деген суроого мугалимдердин 71% үлүшү - баа эмне себептен коюлгандын сөзсүз түшүндүрүп бериши керек , 18 % бөлүгү- түшүндүрүп берүүнүн кереги жок жана 11 % үлүшү - бул суроо боюнча оюн билдиришкен эмес. Демек, ар бир окуучууга баанын эмне себептен коюлгандыгын мугалим аргументтүү түшүндүрүп берүү керек.

Төмөндөгү «Окуу жөндөмдүүлүгү бирдей жана окууга болгон мамилеси ар кандай окуучулардын окуу жетишкендиктерин салыштыруу пайдалуу» -деген суроого анкетанын анализи көрсөтүп тургандай мугалимдердин 49% үлүшү- окуучунун активдүүлүгүн жогорулатуу үчүн салыштыруу пайдалуу, 36 % бөлүгү - айрым учурда эле жана 15% үлүшү- аталган суроо боюнча оюн ачык билдиришкен эмес. Демек, окуучулардын окуу активдүүлөгүн жогорулатууда салыштыруу жакшы жыйынтык берет, ошол эле учурда окутуу жана тарбиялоонун башка методдоруна дагы көңүл бөлүү керек.

«Сабакта талаш маселени чечүүдө класстагы окуучулардын талаш-тартышына караганда, мугалимдин токтоо жана так түшүндүрүп берүүсү оорундуу»- деген суроого мугалимдердин 60% үлүшү- ооба, мугалимдин түшүндүрүп берүүсү дайыма зор мааниге ээ, 11 %бөлүгү- мугалим кийлигишүүсүнүн кереги деле жок жана 29 % үлүшү - айрым учурда мугалимдин талаш- тартышты чечүүгө катышуусу керек деп жооп беришкен. Ошентип, окуу процессинде түшүндүрүү иштеринин ролу белгиленген.

«Окуучунун билимин баалоодо тигил же бул баа окуучуга эмне себептен коюлганын түшүндүрүп берүү керекпи?»- деп берилген. Мугалимдердин 60 % үлүшү - ооба, баанын эмне себептен коюлгандыгын дайыма түшүндүрүп берүү керек, 33 % бөлүгү - кээ бир учурда гана түшүндүрүп бериши керек жана 7% үлүшү- баа эмне себептен коюлгандыгын окуучу өзү түшүнүшү керек — деп жооп беришкен. Демек, окуучулардын активдүүлүгүн, жоопкерчилигин арттырууда баанын билим берүүчү, тарбиялоочу ролу зор экендиги көрсөтүлгөн.

Ал эми «Мугалим ар бир окуучунун жетишкендиги жана кемчиликтери жөнүндө баарлашууга убакыт бөлүшү керек»- деген суроого анкетанын анализи көрсөткөндөй мугалимдердин 44 % үлүшү- айрым учурларда гана сүйлөшүү керек жана 56% бөлүгү- мугалим окуучулар менен сүйлөшүүгө дайыма убакыт бөлүшү керек деп жооп беришкен. Демек, мугалим окуучуларга билим берүү функциясын аткаруу менен бирге өзүнүн тарбиячы экендигин дагы унутпоосу керек.

Сурамжылоонун жыйынтыгында (45 мугалимдин) мугалимдердин 20 % үлүшү окуу процессинде окуучулар менен демократиялык формада баарлашаары белгилүү болду б.а. бул мугалимдер окутуунун жыйынтыгына жана окуучулардын инсандык өнүгүүсүнө багыт алуу менен иш аракет жүргүзүшөт. Азыркы мектептерде мындай мугалим окуучулар менен иш алып баруусу оптималдуу деп бааланат. Ал эми ошол эле мугалимдердин 80% бөлүгү окуу процессинде окуучулар менен баарлашуусу авторитардык формада жүргүзүлөөрү анык болду. Бул мугалимдер окуу процессинде окуучулардын эмоционалдык жагдайына терс таасир тийгизүүчү кырдаалды түзүп, мазмуундук баалоого көп көңүл бурулбайт. Демек, баалоо процессин боюнча теориялык дагы, практикалык дагы багыттагы изилдөөлөр зарыл.

Адабияттар:

1. Сияев Т.М., Боронбаева Д.Э. Башталгыч мектепте окуучулардын окуу жетишкендиктерин аныктоонун өзгөчөлүктөрү. // Наука и инновация. Материалы республиканской научно-практической конференции. Посвященный 12-летию образования Нарынского государственного университета. Бишкек 2008.
2. Отчет об основных результатах исследования. Национальное оценивание образовательных достижений учащихся (НООДУ). Кыргызстан. 2008.